

Kele Ildikó

Az anyanyelvi kompetenciák fejlesztése az óvodában

Beszéd és kommunikáció

Anyanyelvünk sokrétű, árnyalt jelrendszer, amelyet a gyermek a felnőttekkel és a kortársakkal együtt végzett sokféle tevékenység közben sajátít el. A helyes és szép beszéd megtanulása mélyíti a gyermek érzelmeit, formálja személyiségét, fejleszti esztétikai érzékét és előkészíti az irodalmi élmények befogadására. Az anyanyelv használata végigkíséri az óvoda egész napi életét, átfogja az oktató-nevelő munka minden területét, jelen van a felnőttek és a gyermekek mindennapi kapcsolatában. A gyermekre figyelő, jó beszédmintát adó, jól artikuláló, választékosan beszélő környezet a gyermeknyelv fejlődését is pozitívan befolyásolja (Maróthy–Szaitzné–Tóth, 2009). Ezért rendkívül fontos, hogy a beszédkapcsolatok kialakulásakor, az óvónő és a kisgyermek között szeretetteljes viszony, jó csoportlétkör legyen. Derűs légkörben ugyanis a gyermek megnyílik, és beszédkedvét felkeltve nagymértékben fejlődik a nyelvi és kommunikációs készsége is. A beszédet a nonverbális eszközök egészítik ki. A beszédet nem örököljük, hanem környezetünkől tanuljuk, más emberektől vesszük át. A gyermek nyelvi-kommunikációs fejlettségét befolyásolja környezete beszédkultúrája, amely nagymértékben függ a családi szocializációtól, a szülői beszédmodelltől, és befolyásolja a gyermek későbbi beszédét is. Az óvodapedagógusnak ezért különbséget kell tennie és egyéni bánásmódot kell alkalmaznia a nyelvi hátrányos helyzetű és a nyelviileg kiemelkedően fejlett gyermeknél. A gyermek nyelvi fejlettsége a beszédkedven, az aktív és passzív szókinccs használatán, valamint a tiszta artikuláción keresztül figyelhető meg.

A beszédfejlődés és nyelvi fejlődés zavarainak fiziológiai okai is lehetnek: ami öröklés, a beszéd és a hallásszervek zavarai, egyéni sérülés, értelmi fogyatékoság. (Montágh, 1982) A nem fiziológiai okok – a hátrányos környezet,

a rossz beszédminta, a beszédhelyzetek hiánya – ellensúlyozására az óvodai élet minden területén gazdag lehetőségek vannak az óvodapedagógusnak.

A jól fejlődő beszédképesség tükröződik a gyermek gondolkodásán és vizsgálhat megismerő tevékenységére is. Ezért az óvodapedagógus nyelvi magatartásának minden téren elfogadhatónak kell lennie. A lehető legjobb példát kell adnia, mert az óvodába járó gyermek nemcsak megszokja, hanem át is veszi az óvónő beszédét, s azt kritika nélkül elfogadja. Ez nem az anyanyelvjárás háttérbe szorítását jelenti, hanem a változatos, érzékletes kifejezéseken alapuló beszédkultúra kialakítását szorgalmazza. Az óvodapedagógus beszédkultúrájának betartandó követelményei:

- A beszédünkben juttassuk felszínre az érzelmeinket az adott témával kapcsolatban.
- Nagyon fontos, hogy ügyeljünk a beszédünkben a tiszta, érthető kifejezésekre, mondatokra.
- Kerüljük a hangos beszédet.
- A szókinccsünk legyen gazdag és változatos.
- Kerüljük a parancsoló modalitást.
- Ne tőrjünk a trágár beszédet.
- Fontos, hogy ne legyen távolságtartó a beszédmagatartásunk.
- Fontos, hogy ügyeljünk a helyes hangsúlyra, beszédleghzésre és a helyes testtartásra (Dankó, 2005).

Az anyanyelv fejlesztése

Buda Béla (1995) azt írja, hogy az iskolába készülő gyermek rendelkezzen megfelelő szókinccsel, és a beszédhangokat ejtse ki tisztán. Fontos, hogy a beszéd legyen jó ritmusú, hangsúlyozott, érthető. Elengedhetetlen feltétel, hogy tudjon feltenni kérdéseket, tudjon a kérdésekre reagálni, összefüggően tudjon egy témáról beszélni. A fenti megfogalmazás olyan elvárásokat tartalmaz, amelyek megkívánják az óvodapedagógustól, hogy magas szinten valósítsa meg az anyanyelvi fejlesztéssel

kapcsolatos feladatokat. Játékos formában fejlessze az óvodáskorú gyermek beszédészlelését, beszédmegértését és beszédprodukciónak. A beszédészlelés és beszédhangok és hangkapcsolatok felismerését jelenti.

A beszédértés folyamata három szintből áll:

1. A szóértés azt jelenti, hogy a gyermek nemcsak megismételni képes a hallott szót, hanem tisztában van a jelentésével is.
2. A mondatértés során a gyermek a hallott szavakat szószerkezetté kapcsolja össze.
3. A szövegértés már a logikai kapcsolatok, a részletek összefüggéseinek a megértését jelenti. (Tamás–Rajné–Németh–Gulyás, 2009).

Az óvodás korú gyermek sikeres beszédprodukciónak, a szavak tiszta kiejtéséhez szükséges, hogy a gyermek meg tudja különböztetni a hangokat, helyes legyen beszéd közben a léghzés és artikulációja, a szavakat megfelelő időtartammal és hangerővel képezze.

A beszédprodukciónak a következőképpen fejleszthetjük az óvodában:

- Az óvónő és a gyermek egymással való beszélgetésével.
- A gyermek gyermekkel való beszélgetésével.
- Hangutánzó és hangulatfestő szavak keresésével.

Egyéb lehetőségek a gyakorlása: monológ, vita, magyarázat, történetek folytatása, szólánc, szövegalkotás, képalbum, képalbum, kérdés-válasz játék, történetolvasás segítséggel vagy önállóan, mesedramatizálás bábozással, mesealkotás önálló meséléssel, szituációs játékok, játékszabályok kitalálása, elmondása, felismerése. (Maróthy–Szaitzné–Tóth, 2009)

Anyanyelv és irodalom

Az óvodai anyanyelvi- és irodalmi nevelés egymástól elválaszthatatlan, az óvodai élet egészét átfogja. A mese, a vers ősi forrása az anyanyelvi nevelésnek, régi értékeket, hagyományokat,

Kázmér Klára

Az iskolaválasztásról

szokásokat közvetít a gyermeknek. A népmesének és a versnek sajátos szóhasználat, stílusa van. A mese cselekménye fejleszti a gyermek képzeletét, feloldja félelmeit, erősíti önbizalmát. Az irodalmi anyagot úgy állítsuk össze, hogy tartalmazzon mondókát, verset, mesét, elbeszélést, folytatásos történetet egyaránt. A mese és a vers előadásának kizárólagos célja, hogy magas szintű irodalmi élményt nyújtson.

Porkolábné Balogh Katalin (2009) azt mondja, hogy az irodalomnak négy olyan része van, amely beépíthető az anyanyelvet fejlesztő programba:

- népi gyermekjátékok és mondókák,
- mozgással kísérhető versek,
- bábozás,
- dramatizálás.

„A mese csendet kíván, figyelmes hallgató közösséget. A verset mondhatjuk, dúdolhatjuk magunkban, de szólhat harsányan, csapatokba verődött gyermekek ajkán is. A műfaj és a tartalom szabja meg a szervezeti formát. A körülményeket célszerű úgy alakítani, hogy mire mesébe kezdünk, minden gyerek kívánja, várja azt, és a mese kedvéért elcsendesedjék.” (Zilahi, 1994, 97)

A legtöbb óvodában a mesének megadják a kellő tiszteletet, és a mesemondást elkülönítik a nap többi eseményétől, tevékenységétől.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Buda Béla: *A mentálhigiéné szemléleti és gyakorlati kérdései*. Támasz, Budapest, 1995
- Dankó Ervinné: *Nyelvi-kommunikációs nevelés az óvodában*. Budapest, Okker Kiadó, 2005.
- Maróthy Erzsébet – Szaitzné Gregorits Anna – Tóth Ágnes: *A hangképzéstől a dramatizálásig*. In: Porkolábné dr. Balogh Katalin – Balázsne Szűcs Judit – Szaitzné Gregorits Anna: *Komplex prevenciók óvodai program*. Budapest, Trefort Kiadó, 2009.
- Montágh Imre: *Tiszta beszéd. Beszédtechnikai gyakorlatok*. Budapest, Holnap Kiadó, 1999.
- Tamás Eszter – Rajné Pásztor – Viktória – Németh Brigitta – Gulyás Gabriella: *Megértő? Dinasztia Tankönyvkiadó Kft.*, 2009.
- Zilahi Józsefné: *Mese – vers az óvodában*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1994.

2016 első negyedén túljutva elérkezett az az időszak is, amikor minden iskolaköteles gyerekkel rendelkező szülőnek el kell döntenie, hogy milyen nyelvű tanintézményt választ gyermekének.

Bár az elmúlt évek adatai azt mutatják, hogy csökken a szlovák iskolákban tanuló magyar diákok száma, de még így is a magyar tanulónak megközelítőleg az 1/5-e szlovák tannyelvű oktatási intézménybe jár (Szabó Mihály 2014: 4). Sok esetben a döntés nehéz, és a szülőknek több tényezőt kell figyelembe venniük. Az államnyelvi iskola javára szóló döntés esetében a szülők leginkább hangoztatott indoka az, hogy ezáltal gyermekük jobban fog majd érvényesülni a társadalomban (i.m.). Ezek a szülők elfelejtik azt, hogy így arra kényszerítik gyermeküket, hogy olyan nyelven sajátítsák el a világgal kapcsolatos ismereteiket, amit nem vagy kevésbé beszélnek, és nem igazán ismernek. Ugyanakkor a szülők elvárják azt is, hogy gyermekeik ugyanolyan szinten teljesítsenek a szlovák tannyelvű iskolákban, mint szlovák anyanyelvű osztálytársaik. E kritérium teljesítése azonban nagyon nehéz. Ha a gyermek egy bizonyos idő elteltével meg is tanul jól kommunikálni szlovák nyelven, szlovák anyanyelvű társai mindig anyanyelvüket fogják használni az oktatás során, míg a más anyanyelvű gyermek számára ez éveken keresztül idegen nyelv marad.

A szülők arról is megfélekedeznek, hogy amíg a magyar tannyelvű iskolában a gyermek az anyanyelvén kívül a szlovákot is tanulja, addig a szlovák tannyelvű iskolában csak a szlovák nyelvet tanulja, a magyart nem. A magyar iskolák tehát az anyanyelv fenntartása mellett a kétnyelvűsítés célját is kitzúzik maguk elé, míg a szlovák iskolák oktatása, nyelvi gyakorlata az egynyelvűsítéshez vezet. Ezáltal a szlovák tannyelvű intézmények, szándékosan vagy kevésbé szándékosan, de elősegítik a kisebbség asszimilációját is.

A következőkben tíz olyan személy szemszögéből kapunk betekintést a témába, akik saját maguk tapasztalták meg magyar anyanyelvüként a szlovák óvoda, alapiskola és középiskola minden előnyét, hátrányát, pozitív és negatív oldalát is. Ezúton köszönöm még egyszer mindnyájuknak, hogy egy kérdőív kitöltésével megosztották emlékeiket óvodás és iskolás éveikről.

Az anonim kérdőív felmérésben – mely 2015 júniusa és júliusa között zajlott – tíz személy vett részt.¹ Az adatközlőknek 24 kérdésre kellett válaszolniuk, ezekből most a munkámban négyet emelek ki. Nem minden kérdés megválaszolása volt kötelező, így néhányra nem érkezett válasz.

Ahogy azt a cikk elején említettem, a magyar anyanyelvű gyerekeiket szlovák iskolába írató szülők számára a leggyakoribb magyarázat az, hogy a gyermekük a szlovák iskola segítségével majd jobban fog érvényesülni a világban. Ez az attitűd az adatközlők nyilatkozataiból is kitzúnik. 10 személyből 9 nyilatkozott a szlovák tannyelvű iskola előnyeiről, és mindannyian csak és kizárólag az előbb említett okot jelölték meg. A válaszaik közül kiemelek néhányat:

■ „A szlovák osztálytársaim, és tanáram sokat mondják, hogy nem hallani a kiejtésemen, hogy magyar anyanyelvű lennék, és ez szerintem a tolmácsolásnál előny. És nem okoz problémát a szlovák grammatika.”

■ „Mostanra olyan szintű lett a szlovák nyelvtudásom, hogy a szlovák anyanyelvű ismerőseim, viszont idegenek sem vennék észre, hogy magyar vagyok, ha nem tudnák vagy mondanám nekik. Nincsenek problémáim, ha szlovák nyelven kell adminisztratív dolgokat intézennem a városházán, bankban, biztosítónál, stb., míg vannak magyar ismerőseim, akik be sem merik tenni oda a lábukat. Nem félek kirándulni az ország északabbi vidékein, ahol szinte csak a szlovák nyelvel találkozok az ember. Minden téren